

Професійно-значущі якості педагога як фактор навчально-виховного процесу

Марта Алекса

Кафедра психології, педагогіки і соціального управління,
Національний університет "Львівська політехніка",
УКРАЇНА, м. Львів, вул. С. Бандери, 12,
E-mail: marta.aleksa@gmail.com

Abstract – Investigated the basic classification of professionally significant qualities of the teacher. Analyzed characterization professionally significant qualities of teachers, namely the qualities of the optimal level of a map of professionally significant qualities Simon . Described the business model characteristics and personality of the teacher by Spirin . Analyzed classifications qualities by Kuzmin, Shcherbakov, Zyazunom , Slastonin , Babanskii and Klimov . Since the question of the quality of teaching is relevant at this stage , then , realizing what qualities are you, by analyzing various classifications can recognize themselves in a professional role , to assess their capabilities , advantages and disadvantages of their own activities , consciously create professionally significant qualities . This study is the basis for developing appropriate rapid diagnostic techniques.

Ключові слова – професійно-значущі якості педагога, здібності, вміння, спрямованість, навчально-виховний процес.

I. Вступ

Від якостей, якими володіє педагог залежить формування особистості та професійності його учнів, а отже розвиток держави та суспільства в цілому. Підготовка спеціаліста, моральної людини має бути внутрішнім мотивом педагога. Техніка, технологія навчання, організація навчального процесу, якими б досконаліми вони не були, ніколи не зможуть використовувати ефективно, якщо педагоги не наладять правильні відносини з учнями, якщо психологічний клімат в колективі буде низьким, якщо чи педагог, чи учень буде очікувати неприємностей або стресів в процесі навчання.

Педагог – це важлива людина в житті кожного. Ще з малечку нас вчать у всьому їх слухатись та ставлять на перше місце після батьків. Педагог – це авторитет та взірець, який передає свій досвід і знання учням. Суспільство довіряє педагогу найцінніше – своїх дітей, які є його майбутнім. Педагог підготовляє підрастаюче покоління до активної участі в житті суспільства. Завдяки освіті, діти проходять попередній шлях людства та засвоюють його надбання. Педагог є ланкою у переданні суспільного досвіду, сприяє соціальному прогресові. З одного боку він готує вихованців згідно запиту суспільства, а з іншого – формує їх особистість. Він формує у молодих людей активне і відповідальне прагнення оновлення світу, в якому вони живуть.

Перед педагогом стоїть надзвичайно важке завдання – зацікавити та навчити кожну дитину. Батьки оцінюють його за майстерністю виховання та навчання. Діти хочуть бачити перед собою добру, справедливу, чесну людину, яка знає та вміє пояснити свій предмет. Відповідні вимоги висуває ще й керівництво. Для того, щоб відповідати всім вимогам вчитель, педагог повинен володіти набором певних якостей. До таких якостей належить: шкільна гігієна, самоконтроль, вихованість, відповідальність, витримка, ідейна переконаність, спостережливість, знання психології та педагогіки, вікової психології, ввічливість, щирість, доброзичливість, прагнення до самовдосконалення, любов до дітей, дисциплінованість, ініціативність, уважність та гнучкість поведінки.

На сучасному етапі соціальна ситуація та відношення до навчання постійно змінюється. Внаслідок цього найважливішою умовою підвищення якості виховання та навчання молоді є підготовка педагогів нового типу. Основним знаряддям педагога є його особа, яка формує майбутній результат його практичної діяльності. Вимоги до педагога постійно підвищуються, а, отже, змінюється оцінка його якостей.

Існує велика кількість класифікацій якостей педагога. Варто зауважити, що актуальність цих класифікацій змінюється з часом. Нижче наведено деякі з них.

II. Класифікація педагогічних здібностей педагога.

Найважливішою особистісною і професійною рисою педагога є любов до дітей, бажання працювати і спілкуватися з ними, самовдосконалюватися, саморозвиватися, без чого неможлива ефективна педагогічна діяльність. Існує така класифікація якостей педагога як суб'єкта педагогічної діяльності [1]:

1. Спрямованість особистості:

- Інтереси;
- Потреби;
- Життєві цілі;
- Духовний потенціал.

2. Рівень загальних і педагогічних здібностей і професійна компетентність.

3. Психологічна компетентність:

- Професійна самосвідомість;
- Самопізнання;
- Саморозвиток;
- Здатність протидіяти синдрому емоційного вигорання, психофізичному виснаженню.

Сучасний педагог зможе повною мірою реалізувати свій професійний потенціал в залежності від глибини розуміння суті освіти. Для цього розуміння необхідно розвивати та формувати педагогічні здібності, які характеризуються сукупністю розумових та емоційно-

вольових якостей особистості. Існує така класифікація педагогічних якостей вчителя [1]:

1. Гностичні (вміння швидко і творчо оволодівати методами навчання учнів, творити і шукати нові способи; самовдосконалення; професійне зростання; уміння користуватись навчальною та додатковою літературою; виділення суттєвих зв'язків між раніше вивченими та новими знаннями; формування мети навчального заняття як результату навчальної діяльності студентів та як процесуальної характеристики діяльності викладача; вивчення якості виконаної роботи і аналізу власних причин успіхів і невдач у навчальному процесі).

2. Конструктивні (здібності до створення атмосфери співробітництва, спільної діяльності, чутливість до побудови уроку відповідно до мети розвитку і саморозвитку учня, встановлення педагогічно доцільних стосунків з ним; знання особливостей кожного типу форм організації навчання; уміння обирати доцільну структуру навчального заняття в залежності від стану опрацювання навчальної програми предмета та мети заняття).

3. Перцептивні (здібності педагога проникати у внутрішній світ вихованців, психологічна спостережливість, розуміння особистості учня і його психічних станів).

4. Комунікативні (здібності до спілкування з учнями; уміння знаходити правильний підхід до них; встановлювати з ними педагогічно доцільні стосунки; навність педагогічного такту);

5. Організаторські (здібності організувати учнівський клас, згуртувати його, оптимізувати власну діяльність; організація та самоорганізованість);

6. Сугестивні (здібності, що виражаються через емоційно-вольовий вплив на учнів; вміння переконувати, цілеспрямованість, сформованість вольової сфери);

7. Проективні (здібності, що виявляються в передбачувані результатів дій, у виховному проектуванні особистості учнів; уміння прогнозувати розвиток їх якостей; педагогічний оптимізм, віра в дитину);

8. Креативні (творчі вміння).

Існує ще одна дуже подібна класифікація педагогічних вмінь вчителя. У цій класифікації не виокремлено творчі вміння, проективні якості названо прогностичними, але виділено такі якості як дидактичні, мовні, академічні, експресивні, педагогічна рефлексія та педагогічна спостережливість. Педагогічна рефлексія – це здатність оцінити свою діяльність, її результати, власний індивідуальний стиль. Педагогічна спостережливість – це вміння розподілити, утримувати та переключати увагу. Дидактичні та мовні якості дозволяють чітко висловлювати свої думки і почуття за допомогою мови та невербальних засобів, доступно та зрозуміло подавати навчальний матеріал. Академічні якості відповідають за обізнаність, зацікавленість у своїй та суміжних галузях. Експресивні – в емоційній наповненості

взаємодії з учнями, правильній дикції. На мою думку, дидактичні, мовні та експресивні якості можна об'єднати та назвати мовними [1,2]. В дослідженні Кузьмінної замість семи виокремлено п'ять якостей, не виділено сугестивні, перцептивні та креативні якості [3].

О. І. Щербаков виділяє такі професійно значущі якості педагога: інформаційні, мобілізаційні, розвиваючі й орієнтувальні функції педагогічної діяльності [4].

Оригінальну методику оцінки навчального заняття розробив викладач В. П. Симонов. Його методика дозволяє оцінити дві найважливіші характеристики ефективності навчального процесу: рівень вимог педагога і фактичну ефективність його освітньої діяльності. Також Симоновим та його співавторами було розроблено карту професійно-значущих особистісних якостей педагога. Якості педагога подані в діагностованих показниках від двох до чотирьох балів за рівнями: оптимальний (4 бали), допустимий (3 бали) і критичний (2 бали) [5]. Карта професійно-значущих якостей педагога за Симоновим (наведено якості, притаманні оптимальному рівню):

1. Психологічні якості особистості як індивідуальності (сильний, врівноважений тип нервової системи; тенденції до лідерства; впевненість в собі; вимогливість; добросердечність та чуйність; гіпертимність; емотивність).

2. Педагог в структурі міжособистісних відносин (перевага демократичного стилю спілкування; тільки конструктивні конфлікти по принципових питаннях; прагнення до співпраці з колегами; нормальна самооцінка; рівень ізоляції в колективі дорівнює нулю).

3. Професійні якості особистості педагога (широка ерудиція та вільний виклад матеріалу; вміння враховувати психологічні та вікові особливості; темп мови 120-130 слів у хвилину, чітка дикція, загальна та специфічна грамотність; елегантний зовнішній вигляд, виражена міміка та жести; звернення до учнів на ім'я; миттєва реакція на ситуацію, винахідливість; вміння чітко формулювати конкретні цілі; вміння організувати навчальну роботу всіх учнів одразу; завжди перевіряє ступінь засвоєння інформації в учнів).

4. Ефективність професійної діяльності (ефективність навчальних занять 85% і більше; робота на вищому рівні вимог; фактичний рівень навченості 64-100%; рейтинг педагога 4,4 бали і вище).

III. Модель характеристики ділових та особистісних якостей вчителя педагога

І. А. Зязюн вказував на те, що майбутньому педагогу необхідно працювати «над таким синтезом якостей і властивостей особистості, які дадуть змогу без зайвого емоційного напруження здійснювати свою професійну діяльність: педагогічний оптимізм, впевненість в собі як педагога, відсутність страху

перед дітьми, вміння володіти собою, відсутність емоційного напруження, наявність вольових якостей (цілеспрямованість, самоволодіння, рішучість)» [6].

В. О. Сластьонін виділяє такі якості педагога: любов та цікавість до дитини, наполегливість, справедливість, вимогливість, педагогічна пильність та спостережливість, товариськість, педагогічний такт та уява [7].

Ю. К. Бабанський до оновних особистісних якостей педагога відносить: ідейно-політичний, культурний кругозір, вміння організувати позакласну роботу та забезпечення індивідуального підходу до учнів, суспільну активність, знання в галузі свого предмету, наполегливість, педагогічний такт, самооцінку, вимогливість, педагогічне орієнтування, вміння розвивати мислення в учнів [8].

Авторська класифікація Е. А. Климова основних якостей педагогічної професії: вміння керувати, вчити, виховувати, вміння здійснювати корисні дії з обслуговування різних потреб людей; вміння слухати і вислуховувати; широкий кругозір; мовна культура; «духовно-людська» спрямованість розуму; педагогічний оптимізм; емпатія; спостережливість; вміння вирішувати нестандартні ситуації спілкування; високий ступінь саморегуляції.

Л. С. Спірін розробив модель характеристики ділових і особистісних якостей вчителя. За цією моделлю виділено сім основних якостей:

1. Професійні потреби педагога;
2. Риси характеру, які виражають громадянську та професійну спрямованість;
3. Інтелектуальні риси;
4. Моральні риси характеру, що відображають ставлення до себе та інших;
5. Моральні риси, що відображають ставлення до роботи;
6. Вольові риси характеру;
7. Емоційні риси характеру.

До професійних потреб належать: потреба у спілкуванні з учнями та їх батьками; в оволодінні педагогічними та психологічними знаннями вміннями, навичками; в поповненні своїх знань; у громадській роботі по створенню обстановки милосердя та гуманізму; в естетичному оформленні життя.

До рис, пов'язаних з громадянською та професійною спрямованістю належать: патріотизм, любов до дітей, гуманізм, принциповість, колективізм, професійне новаторство та працездатність, товариськість.

Інтелектуальні риси – це загальна ерудиція, педагогічна уважність та спостережливість, хороша пам'ять, кмітливість, глибина та оригінальність розуму, розвиненість мовлення, почуття гумору.

У системі професійних знань педагога можна виділити п'ять основних блоків. Перший блок – це психологічні знання. На думку Є. О. Климова, підготовленість у сфері психології – це чіткі уявлення про специфічну психічну реальність, пов'язані з

ненаситним інтересом до неї та готовністю контактувати з нею в міжособистісному спілкуванні. Н. В. Кузьміна виділяє наступні психологічні компоненти: диференційно-психологічний – це знання про особливості засвоєння навчального матеріалу відповідно до індивідуальних та вікових характеристик; соціально-психологічний – це знання про особливості навчально-пізнавальної та комунікативної діяльності навчальної групи та конкретної особистості в ній, про особливості взаємовідносин; аутопсихологічний – це знання про позитивні та негативні аспекти своєї діяльності, її особливості. Другий блок – це педагогічні знання. І. Я. Зязюн виділяє таку особливість педагогічної діяльності як багаторівневість. Серед яких виділяють методологічний (знання обумовленостей цілей навчання), теоретичний (знання законів та принципів педагогічної діяльності), методичний (формування навчально-виховного процесу), технологічний (рівень вирішення практичних завдань навчання і виховання в конкретних умовах). Третій блок – це комплекс знань, якими володіє педагог і за допомогою яких має уяву про особливості різноманітних спеціальностей, про сучасний стан та умови розвитку, актуальність професії, про систему підготовки кадрів на виробництво та фахівців кожної зі спеціальностей. До четвертого блоку відносяться предметні знання, згідно з яких фахівець знає теоретичні основи та бачить основу своєї спеціальності. П'ятий блок – це науково-дослідницькі знання. Ці знання стимулюють інтерес до вивчення інших спеціальностей, формують теоретичні та практичні навички, розширюють науковий світогляд [9].

Висновки

Як свідчить проведений аналіз наведених вище класифікацій на сьогодні не існує єдиного підходу до класифікації професійно-значущих якостей педагога та їх єдиного переліку. При складанні такого переліку доцільно скористатися професіографічним підходом, який передбачає наявність набору еталонних професійних, особистісних та психофізіологічних характеристик, що встановлюються для конкретної професії. Для встановлення цього переліку з метою уточнення переліку цих якостей та їх еталонних для «ідеального» і «конкретного» педагога рівнів, разом з аналізом наукових першоджерел, доцільно використати експертний метод. Проведене дослідження покликано допомогти підвищити педагогам рівень свої майстерності та є основою для розробки відповідної експрес-діагностичної методики.

References

- [1] O.P. Serheyenkova, O.A. Stolyarchuk, O.P. Kokhanova, A.V. Pasyeka "Educational Psychology. Teach. handbook". – K.: Center of literature 2012. – 168 p.
- [2] A.I. Kuzminskii "Teacher's of high school pedagogical skills and its impact on the quality of learning."

- Teaching edition. e-Journal "Teaching science: history, theory, practice and trends." Issue № 2 (2010)
- [3] N.V. Kuzmin. The professionalism of the individual teacher and master trainers. – Moscow: Higher School, 1990 – 119 p.
- [4] A.I. Shcherbakov. Improving the system of psychological education / / Questions psihologii.- 1981. – № 5. – 13-18 p.
- [5] N.V. Basova, "Pedagogy and practical psychology." – Rostov n / D: "Phoenix", 2000.-416 p.
- [6] Pedagogical skills: Manual / I.A. Zyazyun, L.V. Kramuschenko, J.F. Krivonos and others, edited by – I.A Zyazyuna.-K.: High School, 1997.-349p.
- [7] Slastenin V.A. Formation of the Soviet school of the teacher's personality in the course of professional podgotovki.-M.: Education, 1976.-159p.
- [8] Babanskii J.K. Optimization of the process of learning. - M.: Pedagogy, 1977.-256p.
- [9] Hura A. I. The Essence of Higher Educational Establishment Teachers' Professional Competence.- 24.11.2005.